

директора державного архіву області (далі – ДАЗО) Марканича М.В., який також є членом редакційної колегії по підготовці видання книги "Насильницька ліквідація Мукачівської ГКЄ 1945 –1950 р." Документи органів радянської влади та державної безпеки, отримали 25.06.11р. із Центрального архіву вищих органів влади та управління України з м. Києва.

Цей документ був опублікований в газеті "Известия" за 11 листопада 1944 р. сторінка 2 "От граждан Ужгорода, Москва, Кремль – Великому полководцю и вождю народов Маршалу Советского Союза Йосифу Виссарионовичу Сталину". Лист направлений з урочистого вечера, присвяченого вшануванню доблесті червоної армії у зв'язку з 27-річчям Жовтневої революції і звільнення нашого міста від гітлерівської тиранії. Лист підписали: Голова міської управи П. Сова.

Члени делегації: Ф. Ромжа-єпископ, Вайс-секретар міського комітету КПЗУ, Сокол-професор, М. Татинець-учителька, М. Пупчак-муляр, Качур-священик (припускаю, що православний- авт.) , О. Грабар -редактор , С.Стасов -юрист. Ужгород 6 листопада 1944 р.

Деякі члени редакційної колегії по підготовці видання книги "Насильницька ліквідація МГКЄ" схильні до думки, що цей документ не підписував Ф. Ромжа (і чому Ф, а не Р. - авт.). Як пише у спогадах із заслання о. О. Хіра, папський прелат, канонік МГКЄ , професор теології , що справді для привітання червоної армії в листопаді місяці 1944 р. міські власті, в приміщенні міського кінотеатру, влаштували святковий прийом. Єпископ Т. Ромжа особисто був запрошений військовим командуванням на цю зустріч. Йому запропонували виступити із заявою, що священики і народ Закарпаття хочуть вийти зі складу Чехословацької республіки. Для Т. Ромжі, очевидно, це була нісенітниця, бо проголошену державність Карпатської України народ не скасовував, бо вона була насильницьки окупована угорською армією.

Це було випробування єпископа з боку властей. Єпископ погодився взяти участь у святкуванні, але виступити доручив каноніку Хірі. Коли стало відомо військовій владі , що виступатиме о. Хіра, то військова делегація повторно відвідала єпископа Ромжу і наполягала , щоб єпископ особисто виступив на зустрічі. Запропонували йому їх текст виступу. Однак, в газеті "Закарпатська правда" появилася стаття з підписом єпископа, в якій повідомлялось, що єпископ від імені єпархії заявляє про добровільне приєднання Закарпаття до Радянської України. Учасники святкового зібрання були здивовані тим, що єпископа не було в президії. Це дає нам підставу стверджувати, що єпископ не зробив так, як йому диктувала влада. Це вимагає від нас додаткових архівних досліджень.

Завершуючи свій виступ, звертаюся до семінаристів, яких на конференції багато. Ви маєте героїчну постать Т. Ромжі, який теж учився у 1930 році в Ужгородській духовній семінарії, яка тоді знаходилась у нинішньому Закарпатському краєзнавчому музеї. Наслідуйте його приклад і будьте гідними продовжувачами його справи. Будьте стійкі, незламні і вірні своїй ГКЦ, яким був наш духовний національний світоч Т. Ромжа – 10 років тому, якого Папа Римський у Львові 2001 року проголосив Блаженним Священномучеником нашої церкви.

**Член редакційної колегії,
син репресованого ГК священика Володимир Матейко**

МЕЛЕГАНІЧ Г.І.
(Ужгород)

ЦЕНТР КУЛЬТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ ЯК КООРДИНУЮЧИЙ ОРГАН ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ ОБЛАСТІ

Закарпаття традиційно вважається поліетнічним регіоном України. Область населяють представники понад 100 національностей. Саме тому для Закарпатської області забезпечення прав національних меншин є актуальною проблемою прикладного порядку. Важливим завданням для органів державної влади та органів місцевого самоврядування є підтримання міжетнічного взаємопорозуміння для розвитку та мирного співіснування представників різних етнонаціональних меншин; створення належних умов для ефективного реалізації державної політики у сфері задоволення, насамперед культурних запитів та потреб національних спільнот краю по збереженню їх самоідентичності, і водночас, виховання у громадян усіх національностей та народностей почуттів патріотизму, поваги до української держави.

Питання пошуків та координації спільної діяльності громадських організацій етнонаціональних меншин Закарпаття виникло в умовах загострення етнополітичної ситуації в регіоні ще на початку незалежності України [1, с. 48]. Певну дезорганізацію вносили русинські організації краю, які домагалися самоврядного статусу Закарпаття. Більшість національно-культурних товариств краю у цей час починали лише створюватися і організовувати свою діяльність, але поставала нагальна потреба в формуванні певного координуючого органу. В жовтні 1991 року була створена Демократична ліга національностей Закарпаття. На зміну їй у кінці 1993 року було утворено «Круглий стіл національностей Закарпаття», який теж не довго проіснував.

Зараз об'єднуючу і координуючу роль покладено на державну основу. В області активно функціонує Центр культур національних меншин Закарпаття, який був створений у жовтні 1999 року і був першою організацією такого типу в Україні.

Аналіз літератури з даної тематики свідчить про наявність певної кількості публікацій. Зокрема, діяльності Центру культур національних меншин Закарпаття присвячувалися статті керівників даного Центру різного періоду (Поп М.М., Соломон Й.М.), які носили інформаційний характер [7; 9]. Важливим джерелом даного дослідження є архівні документи Центру культур національних меншин Закарпаття та відділу у справах національностей Закарпатської обласної державної

адміністрації [3; 4; 6; 8]. Науково-теоретичне розроблення окресленої проблематики, зокрема дослідження діяльності Центру, за останні роки відсутнє.

Метою даної статті є вивчення та узагальнення досвіду роботи Центру культур національних меншин Закарпаття як координуючого органу співіснування та діяльності національно-культурних товариств краю.

Центр культур національних меншин Закарпаття – це державна структура комунальної форми власності, що спрямовує свою діяльність на реалізацію державної політики у сфері задоволення етнокультурних потреб національних меншин, відродження, збереження і розвитку їх культур, мов, звичаїв та традицій. Даний заклад надає культурно-інформаційні, організаційно-методичні та консультативні послуги для представників етнопонаціональних меншин регіону.

У своїй роботі Центр керується Програмою «Центр культур національних меншин Закарпаття на 2011 – 2015 роки» та іншими нормативно-правовими документами Української держави в етнополітичній площині. До цього діяла аналогічна програма, яка була прийнята розпорядженням голови ОДА від 1 грудня 2004 р. №703 та рішенням чотирнадцятої сесії обласної ради від 10 січня 2005 р. № 453 «Про Програму Центру культур національних меншин Закарпаття на 2005-2010 роки» із внесеними змінами дванадцятою сесією V скликання від 14 грудня 2007 року №426 «Про внесення змін до Програми Центру культур національних меншин Закарпаття на 2005-2010 роки».

На виконання даного розпорядження голови ОДА та рішення обласної ради в ряді районів області були прийняті розпорядження голів РДА по затвердженню планів заходів, зокрема в Міжгірському, Великоберезнянському, Хустському районах.

Центр культур надає всебічну допомогу національно-культурним товариствам у проведенні науково-практичних конференцій, симпозіумів, форумів, круглих столів, семінарів, дискусій, тренінгів, нарад, урочистих зібрань із нагоди пам'ятних дат, днів культур тощо [6, с. 1]. У своїй практичній діяльності Центр забезпечує контакти громадських об'єднань національних меншин Закарпаття з відповідними організаціями за межами області, а також українцями за кордоном. На базі Центру всі товариства мають можливість безкоштовно проводити вище перераховані культурно-масові заходи. Усього щороку їх відбувається понад дві сотні.

Із метою реалізації основних положень «Програми забезпечення розвитку освіти, культури, традицій національних меншин області на 2007-2010 роки» на базі центру функціонує Центр координації діяльності угорськомовних навчальних закладів області, де обговорюються важливі питання угорського шкільництва [3, с. 4].

При Центрі мала б діяти Координаційна рада Центру культур національних меншин Закарпаття і щоквартально проводити засідання щодо актуальних питань, які виникають в процесі реалізації етнопонаціональної політики і міжнаціональної взаємодії. Проте, як показує практика, такі зустрічі відбуваються рідко і не розв'язують проблем меншин області. Натомість Координаційною радою Центру здійснюється організаційне забезпечення циклу зустрічей керівництва облдержадміністрації з головами національно-культурних товариств, у ході яких обговорюються проблеми, що мають місце у середовищі національних меншин, визначаються шляхи їх вирішення.

Центр надає організаційно-методичну і практичну допомогу національно-культурним товариствам, на базі яких функціонують недільні школи. Необхідну підтримку мають керівники та актив громадських організацій етнопонаціональних меншин, науковці, творчі працівники області, які беруть участі у міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах, мистецьких та інших заходах із питань міжнаціональних відносин.

Спільно з управлінням освіти і науки облдержадміністрації здійснюються заходи щодо залучення учнів загальноосвітніх навчальних закладів із мовами національних меншин до участі в учнівських предметних олімпіадах, змаганнях, конкурсах. Надається методична допомога під час направлення на стажування та курси перепідготовки вчителів національних шкіл області в Угорщину, Словаччину, Польщу, Румунію, Німеччину, Росію [7, с. 16-17].

Із метою вивчення актуальних проблем життєдіяльності етнопонаціональних меншин Закарпаття, досліджень їх історичної самобутності Центром до цієї роботи систематично залучаються науковці області. Випускаються інформаційні бюлетені, у яких опубліковуються матеріали з досвіду роботи ряду національно-культурних товариств області та інші статті, що місять поточну та довідкову інформацію.

Здійснюється організаційне забезпечення масових заходів, що проводяться національно-культурними товариствами, зокрема фестивалів румунського, угорського, словацького, німецького, русинського, ромського народного мистецтва, виставок картин художників із числа представників національних меншин Закарпаття: Наума Репкіна, Тетяни Романової, Тиберія Йонаша та інші [7, с. 18].

Програмою Центру культур національних меншин Закарпаття на 2005-2010 роки було передбачено систематичне поповнення інформаційно-довідкових фондів і банку даних про національні меншини області та підтримка діяльності Центру (в т. ч. поповнення бібліотечного фонду, створення електронної бази даних, відеотеки, відкриття сайту в електронній мережі «Інтернет» тощо), а також здійснення аналізу публікацій у пресі та телерадіопередач про життя і діяльність національних меншин області [8, с. 12].

У своїй роботі Центр співпрацює з багатьма іншими установами і організаціями, навіть міжнародного рівня. Зокрема, за сприяння та фінансової підтримки фонду «Відродження» було проведено семінари голів НКТ із правових питань, із проблем соціального захисту, співпраці НКТ із ЗМІ, практикуми та тренінги для керівників та вчителів недільних шкіл [9, с. 89]. Центром розроблено і здійснено проект «Кордони єднання», головна мета якого за допомогою Карпатського фонду налагоджувати і здійснювати контакти між національно-культурними товариствами Закарпаття з аналогічними громадськими самоврядними організаціями території Угорщини, Румунії, Словаччини та Польщі, що входять в Карпатський Єврорегіон [5, с. 112]. Проте останні декілька років інформація про їх діяльність з подібного роду структурами відсутня.

Щоб зрозуміти детальну сутність існування цього Центру, необхідно простежити його діяльність в історичній ретроспективі, згадавши деякі заходи. До прикладу, аналізуючи заходи, що проводилися за участі національно-культурних товариств області у 2010 році за підтримки Центру, їх можна згрупувати у три блоки: заходи та події, присвячені певній

етнонаціональній меншині, міроприємства, направлені на декілька (або всіх) представників національних спільнот та міждержавні зустрічі.

1. У регіоні проводилися заходи, присвячені певній національній меншині: Дні угорської культури на Закарпатті у місті Ужгороді, Берегові та Мукачеві; IX Фашіанговий бал закарпатських словаків – народно-мистецьке свято, яке знаменує завершення різдвяно-новорічних свят і зустріч весни; XII Міжнародний ромський фестиваль джазового мистецтва «Пап-Джаз-Фест'2010»; відзначення 162-ої річниці національно-визвольної боротьби угорського народу 1848-1849 років у місцях компактного їх проживання; обласний огляд-конкурс декламування словацької казки та поезії «Чарівна казка»; у рамках Днів румунської культури в Україні проведено культурні заходи в смт. Солотвино Тячівського району; відбувся XII обласний конкурс словацької народної пісні «Золотий соловей»; проведено XX обласний фестиваль румунського народного мистецтва; урочистості з нагоди проведення свята російської культури «Пушкінські дні», присвяченого 211-ій річниці від дня народження російського поета; 18 липня у смт. Вилко Виноградівського району біля пам'ятника «Турул» (символічний тотемний знак угорського народу) відбувся XX традиційний мітинг; проведено обласний фестиваль словацького народного мистецтва «Словенська веселіці –2010»; у м. Мукачеві проведено I регіональний західноукраїнський фестиваль російської народної культури; у м. Берегово пройшов 47-й фестиваль «Дружба без кордонів» (цей фестиваль є найбільшим та найвідомішим на Закарпатті); у м. Виноградів відбулися урочисті заходи, присвячені пам'яті жертв мучеників Угорської революції 1848-1849 років та барона Жігмонда Перені; у м. Мукачеві відбувся XII обласний фестиваль русинської культури «Червона ружа»; у с. Пийтерфолво проведено XXI обласний фестиваль угорського народного мистецтва; проведено Дні польської культури, приурочені до Дня незалежності Польщі; у грудні проведено конференцію «Основні напрямки вирішення проблем відродження національної самосвідомості та виховання ромської молоді» [4, с. 3]. Більшість цих та інших заходів проводяться щорічно приблизно в один період.

Для порівняння з вищесказаним у 2009 році заходів за участі угорської національної меншини було проведено - 17 , словацької – 7, румунської – 3, ромської – 2, білоруської – 1 , російської – 1, польської – 2, русинської – 2 [10].

2. Водночас у регіоні проводилися міжнаціональні заходи, що були направлені на представників усіх чи більшості національних меншин: у м. Мукачеві відбувся XI міжнародний фестиваль театрів національних меншин «Етно-діа Сфера»; День слов'янської писемності та культури (художні номери представляли слов'янські національні культури: української, російської, білоруської, чеської, словацької, польської, сербської, болгарської та русинської); на базі пансіонату «Високі Карпати» (смт. Ясіня Рахівського району) функціонував міжнародний міжнаціональний дитячий табір «Джерела толерантності».

3. Продовжується робота на міждержавному та міжрегіональному рівні: 25 січня у Пряшеві підписано договір про творчу співдружність між управлінням культури Закарпатської облдержадміністрації та Союзом русинів-українців Словацької Республіки на 2010-2011 роки; на прикордонному переході «Убля – Малий Березний», що на українсько-словацькому кордоні, введене відбудова День добросусідства за участі представників Кошицького та Пряшівського самоврядних країв Словацької Республіки та Закарпатської області. В серпні в Закарпатській області з метою вивчення етнополітичної ситуації, аналізу задоволення етнокультурних потреб угорської, ромської, румунської меншин, а також збору інформації щодо русинського питання перебували старший радник Верховного комісара у справах національних меншин ОБСЄ Клеменс Бюшер та радник із юридичних питань Верховного комісара у справах національних меншин ОБСЄ Вінсент де Граф; 27 серпня Закарпаття відвідав Міністр закордонних справ Словацької Республіки Мікулаш Дзурінда. Ключовими темами для обговорення стали питання створення Центру словацької культури в Ужгороді та вирішення візових проблем; проведено зустрічі начальників управління освіти і науки, управління культури з керівниками діаспорних організацій Сербії; проведено міжнародний круглий стіл «Розвиток гуманітарного співробітництва в українсько-словацькому прикордонному регіоні: реальності, проблеми, перспективи»; 15 жовтня в Закарпатській області перебував заступник голови Союзу українців Румунії, голова повітової філії СУР в Сату-Маре Михайло Мачока та його заступник Павло Проданюк [11].

Згідно звіту про виконання Програми «Центр культур національних меншин Закарпаття» у 2010 році, то 10 пунктів, передбачені Програмою, були виконані успішно і охоплювали більшість згадуваних вище заходів [2]. Така успішність виконання поставлених завдань свідчить про ефективність існування даного Центру на теренах Закарпаття.

Детальний огляд заходів, що проводилися національно-культурними товариствами області за підтримки Центру культур національних меншин Закарпаття дає можливість проаналізувати його діяльність і зробити деякі узагальнення:

- 1) здійснюється послідовна робота для подальшого утвердження гарантованих українським законодавством прав і свобод представників національних спільнот, реалізацію їх права на мову та освіту;
- 2) відбувається публікація методичних та інших матеріалів у інформаційному бюлетені, що видається двічі на рік;
- 3) організуються конференції, семінари, виставки для представників етнонаціональних спільнот і т.д.;
- 4) надається фінансова підтримка та організаційно-методична допомога громадським організаціям етнонаціональних меншин у проведенні фестивалів, свят румунського, словацького, угорського, ромського, русинського, білоруського народного мистецтва, на яких колективи та активісти нагороджуються грамотами та цінними подарунками;
- 5) здійснюється інформаційно-методичне обслуговування активу національно-культурних товариств;
- 6) реалізуються заходи щодо залучення молоді та учнів шкіл до участі в олімпіадах з мови і літератури національних меншин (угорської, румунської, словацької та російської), а також до різноманітних тематичних конкурсів;
- 7) надається організаційна допомога виданням, створеним при обласних національно-культурних товариствах, у підготовці тематичних сторінок;
- 8) надаються приміщення для обласних національно-культурних товариств, які не мають власних офісів;
- 9) відбувається залучення міжнародних (грантових) коштів для потреб та захисту інтересів представників національних спільнот краю.

Отже, у своїй діяльності Центр культур національних меншин Закарпаття за більш ніж дванадцятилітній досвід роботи є об'єднуючою ланкою для налагодження конструктивного діалогу між громадськими організаціями національних спільнот краю, а також із владними структурами області. Працівники Центру разом із активом національно-культурних товариств сприяють вирішенню наявних у етнопонаціональній сфері питань, спрямованих на задоволення етнічної мовної та релігійної самобутності кожної меншини Закарпаття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зан М. Центр культур національних меншин Закарпаття / Михайло Зан // Регіоналістика. – 2011. – №1. – С.48-49.
2. Звіт про виконання Програми «Центр культур національних меншин Закарпаття» у 2010 році, затвердженої рішенням чотирнадцятої сесії IV скликання від 10 січня 2005 року №453, дванадцятої сесії п'ятого скликання від 14 грудня 2007 року №426 від 13.01.11 №11// Внутрішній архів Центру культур національних меншин Закарпаття. – на 10 арк.
3. Інформація про виконання розпорядження голови ОДА від 1 грудня 2004 р. №703 та рішення чотирнадцятої сесії обласної ради від 10 січня 2005 р. № 453 «Про Програму Центру культур національних меншин Закарпаття на 2005-2010 роки» від 12.01.2010. №3 // Внутрішній архів відділу у справах національностей. – Справа 01-02 (Розпорядження, рішення обласної ради, облдержадміністрації) – на 4 арк.
4. Інформація про виконання розпорядження голови ОДА від 1 грудня 2004 р. №703 та рішення чотирнадцятої сесії обласної ради від 10 січня 2005 р. № 453 «Про Програму Центру культур національних меншин Закарпаття на 2005-2010 роки» в 2010 році від 13.01.2011. №3 // Внутрішній архів відділу у справах національностей. – Справа 01-02 (Розпорядження, рішення обласної ради, облдержадміністрації) – на 8 арк.
5. Міжнаціональні відносини в Україні: стан, тенденції, перспективи / кол. авт; керівник Д.В. Табачник. – К.: Етнос, 2004. – 584 с.
6. План роботи Центру культур національних меншин Закарпаття на 2009 рік від 30 грудня 2008 р. // Внутрішній архів Центру культур національних меншин Закарпаття. – на 10 арк.
7. Поп М.М. Про діяльність Центру культур національних меншин Закарпаття / М.М. Поп // Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. –Ужгород: Видавництво «Ліра», 2006. – №11-12. – С.16-19.
8. Рішення обласної ради від 10 січня 2005 р. № 453 «Про Програму Центру культур національних меншин Закарпаття на 2005-2010 роки» // Внутрішній архів Центру культур національних меншин Закарпаття. – на 13 арк.
9. Соломон Й.М. Центр культур національних меншин Закарпаття: здобутки, перспективи / Йосип Михайлович Соломон / Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 19-20 січня 2001 р., Ужгород / під заг. ред. П.В. Токар. – Ужгород: Міська редакція, 2001. – С.88-90.
10. Стан міжнаціональних відносин у Закарпатській області в 2009 році / Гол. редколегії Моца (Гаврилешко) М.Ю.// Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. –Ужгород: Видавництво «Ліра», 2010. – №19. – С. 4-9.
11. Хроніка подій. Перелік заходів, що проводилися у 2010 році за участі відділу у справах національностей Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття / гол. редколегії Моца (Гаврилешко) М.Ю.// Інформаційний бюлетень відділу у справах національностей Закарпатської обласної державної адміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття. –Ужгород: Видавництво «Ліра», 2010. – №20. – С. 9-44.

SUMMARY

Melehanych H. The center of national minorities of Zakarpattia as a coordinating institution of national and cultural associations

For Zakarpattia the security of the rights of national minorities is not only scientific and theoretical problem but, first of all, it is of applied manner. Today coordinating and uniting role rests on a state basis. The Cultural center of national minorities of Zakarpattia, the very first organization of the kind in Ukraine, is actively functioning here. The main tasks of the Center are as follows: to help survival of spiritual potential of national minorities, create favourable conditions for all-round development of their uniqueness, strengthen humanistic values, high standard of morality and state patriotism of citizens of Ukraine – the representatives of different nationalities of Zakarpattia.